

Elméleti és módszertani adalék a terminológia oktatásához I. Terminológiaelméleti alapkérdések a fordításban

Fischer Márta

E-mail: marta.fischer@nyi.bme.hu

Kivonat: A tanulmány elméleti és gyakorlati segítséget kíván nyújtani a terminológia oktatásához a szakfordítóképzésekben. Azokat a terminológiai alapkérdéseket veszi számba, amelyekkel a fordítók bármilyen szöveg, bármilyen nyelvű fordítása során találkozhatnak, és amelyeket általában felvetnek egy fordítási vagy terminológiai kurzus során. Mivel a hallgatók fejében (is) gyakran él az az elképzelés, hogy terminológiával foglalkozni annyit jelent, mint megtanulni egy adott szakterület szókincsét, ezért a tanulmány három döntési helyzet köré csoportosítja az alapkérdéseket. Először sor kerül annak tisztázására, mit is tekintünk terminusnak, hogyan tanácsos kezelni a különböző terminusdefiniciókat a fordítás szempontjából, és ez milyen összefüggésben van a fordítói szabadsággal. Ezt követően azt vizsgálom, hogyan játszik szerepet a terminus a szöveg kohéziójának megteremtésében, és így miért kell fokozottan ügyelni a szinonimák használatára a fordítás során. Végül a fogalmi rendszerek eltéréseiből adódó fordítási nehézségek kerülnek sorra. Azt a döntési helyzetet elemzem, amelynek során a fordítónak döntenie kell: a különbséget vagy a hasonlóságot hangsúlyozza, illetve ennek során milyen eljárásokat alkalmaz. E kérdések tisztázását számos, az oktatásban is jól hasznosítható angol, német és francia nyelvű példa segíti. A tanulmány következő része e kérdések konkrét, módszertani vonatkozásait vizsgálja.

Kulcsszavak: terminológia oktatása, terminus, fordítói szabadság, szinonima, fordítási stratégia

1. Bevezetés

Örvendetes tény, hogy a terminológia művelése, tudományos szintű tanulmányozása és oktatása az utóbbi években egyre nagyobb szerepet kap. Ezt bizonyítja az, hogy egyre több doktori disszertáció születik a témában, a terminológia oktatása a szakfordítóképzéseknek szinte kötelező részét képezi, 2008-tól pedig önálló tudományos folyóirata (*Magyar Terminológia*) is van e területnek (Fóris 2009). Szerencsés tény az is, hogy ennek fontosságával a fordítók és a képző intézmények is tisztában vannak. Mivel a fordítók munkájuk során folyamatosan szembesülnek terminológiai problémákkal, és gyakran kerülnek terminológus munkakörbe is, ezért a szakfordítóképzéseknek e területre is fel kell őket készíteniük (Sandrini 1996).

Ugyanakkor nehezebb a dolgunk akkor, ha meg szeretnénk határozni, miként építhető be a terminológia oktatása a szakfordítóképzésbe, milyen alapkérdéseket lehet egy ilyen kurzus keretében tisztázni, és ezt milyen módszerekkel lehet megtenni. Igen egyszerű lenne azt mondani, hogy csupán az adott szakterületek szakszókincsének a feldolgozása lenne egy terminológiai kurzus feladata. A gyakorlat és számos tanulmány is alátámasztja azonban, hogy a terminológiai problémák jóval túlmutatnak egy-egy szakkifejezés megtalálásán (Erdős 2004, Fischer 2010a, Hubainé 2005, Muráth 2005, Rádai-Kovács 2004).

Bár a terminológia valóban nem választható el egy adott szakterülettől, jelen tanulmányban arra törekszem, hogy számba vegyem azokat a terminológiai alapkérdéseket, amelyekkel a fordítók bármilyen szakterületen, bármilyen szakszöveg során szembesülhetnek. Olyan kérdésekről van szó, amelyeket a hallgatók nyelvtől és szakterülettől függetlenül általában felvetnek egy ilyen kurzus során, és amelyekre közel sem könnyű választ adni. Így az általam leggyakoribbnak tartott, a fordítóképzésekben mindenképpen tárgyalásra érdemes terminológiaelméleti kérdéseket veszem számba. Bár példáim főként angol, illetve német és francia nyelvűek, az alapkérdések bármilyen nyelvű kurzusra adaptálhatóak. A tanulmányban elsősorban doktori disszertációm eredményeit és példáit használom fel, amelyeket kiegészíték további, a gazdasági, a jogi és az uniós terminológia oktatása során szerzett tapasztalatokkal. A terjedelmi korlátokra tekintettel az itt leírtak módszertani vonatkozásaival egy következő tanulmányban fogok részletesen foglalkozni.

Terminológiai témájú tanulmányról lévén szó, előljáróban szükséges tisztázni azt is, milyen terminusokat használok a jelenségek leírására. A doktori disszertációm következtetéseinek megfelelően jelen tanulmányban is *terminusról*, *fogalomról* és *megnevezésről* fogok beszélni (Fischer 2010b). Az ISO-szabvány definícióját követem, azaz *terminuson* a fogalom megnevezését értem, mert ez ad lehetőséget a megnevezések és a fogalmak szintjének szétválasztására, aminek a továbbiakban nagy jelentősége lesz¹.

2. Terminus vagy nem terminus?

2.1. Terminusdefiníciók – a fordítás szemszögéből

Bármilyen terminológiai kurzusról is legyen szó, már az első óra kezdetén felmerül, mit is tekintünk egy adott szövegben terminusnak. A terminológiát (és szakfordítást) oktatóknak így általában akkor támad az első nehézsége, ha a diák rámutat egy-egy szóra a szövegben, és megkérdezi, hogy akkor ez most terminus-e vagy sem. A válasz akkor sem lenne könnyű, ha egységes definíciót, követelményrendszert találnánk a terminusra. Ritkán ismerjük ugyanis a szövegben előforduló lexikai egységek keletkezésének történetét (például definiálták-e őket), ami előfeltétele annak, hogy megállapítsuk, azok megfelelnek-e a terminusokkal szemben támasztott – egy-egy definíció szerinti – követelményeknek. Kis Balázs (2005: 85) szavaival élve a fordító számára érdektelenek is a terminusok keletkezésének körülményei, hiszen a terminusokat készen, a szövegbe ágyazva kapja.

Mindemellett a kérdés megválaszolásához fontos nagy vonalakban megismerni a különböző terminus-meghatározások mögötti logikát. Így az alábbiakban nem egy egységes definíciót kívánok adni a terminusra – a későbbiekben kiderül, hogy erre itt nincs is feltétlenül szükség – hanem kifejezetten a fordítás szempontjából közelítem meg a kérdést, és doktori disszertációm eredményeinek segítségével (Fischer 2010b) azokat a gondolatokat igyekszem összefoglalni, amelyek egy terminológiaórán segítséget nyújtanak az oktatónak a „terminus vagy nem terminus” kérdésre választ adni.

Mindenekelőtt arra érdemes felhívni a figyelmet, hogy a terminus-meghatározásokban általában egy szűkebb és egy tágabb megközelítés figyelhető meg. A szűkebb megközelítés a terminológiaelmélet kialakulásának a gyökereire vezethető vissza. A 19. század második felének ipari fejlődése ugyanis rendkívül sok új fogalom és megnevezés megjelenését eredményezte, elsősorban a műszaki tudományokban. Az új fogalmak meghatározását és az új megnevezések alkotását azonban nem kísérte tudatos nyelvfejlesztés, így a szakemberek közötti kommunikációban hamarosan igen nagy problémák jelentkeztek. Gyakran előfordult, hogy egyazon megnevezés több fogalomra is utalt (poliszémia), illetve egy fogalomnak több megnevezése is volt (szinonímia). A tudatos nyelvfejlesztés így a nemzeti és – a határok átlépésével – a nemzetközi kommunikációban is egyre sürgetőbb igényként merült fel.

Ezt felismerve igen korán megjelentek az egységesítési törekvések, és a századfordulón megalakultak az első szabványügyi szervezetek. Az ipari és műszaki szabványok megjelenése még inkább rávilágított a terminológia jelentőségére. Hamar világossá vált ugyanis, hogy egy dolog, termék vagy eljárás szabványosítása előtt szükség van a szabványban megjelenő terminológia egységesítésére is. Ennek során, a kommunikáció optimalizálása érdekében a cél a szinonímia és a poliszémia kiküszöbölése, ennek feltételeként pedig a szakkifejezések pontos definiálása volt. Azok a terminus-meghatározások tehát, amelyek e szabványosítási, egységesítési törekvésekre vezethetők vissza, a terminust egy egységesítési folyamat „végtermékének” tekintik. Ebből adódóan a szűk megközelítés csak azokat a szakkifejezéseket tekinti terminusnak, amelyek elérték egyfajta ideális, a követelményeknek megfelelő állapotot.

Ezzel szemben a tágabb megközelítés (így például Temmerman 2000: 32, Gerzymisch-Arbogast 1996, Fóris 2005b) a valós nyelvhasználatot is figyelembe veszi. E szerint a terminusok nem függetleníthetők a kontextustól, lehetnek poliszémek, lehetnek szinonimáik, és a szövegben még a pontosan definiált terminus fogalma is változhat. Heltai (2004: 35) szavaival élve a „terminológia nem csupán rendszer, hanem nyelvhasználat is. A használat során a tökéletesen rendezett, szabványosított terminológiákra is hatni kezdenek a természetes nyelvre jellemző lexikai-szemantikai folyamatok”. E tágabb meghatározások közül a fordítás számára különösen azok a megközelítések relevánsak, amelyek abból indulnak ki, hogy egy adott kommunikációs helyzetben bármilyen lexikai egység terminussá válhat. Ezt hangsúlyozza Cabré (2000) a terminológia kommunikatív dimenziójának elemzésekor, és erre mutat rá Pearson (1998:15) is, aki szerint a kommunikatív helyzet a legfontosabb tényező annak meghatározásában, hogy az adott lexikai egység terminus-e vagy sem. Így egy szóalak egy

adott kommunikatív helyzetben terminusként, egy másikban viszont köznyelvi szóként is viselkedhet. Ezért el kell fogadni, hogy minden nyelvi forma, lexikai egység, amelyet bizonyos kommunikációs helyzetben – egy adott szövegben – használunk, terminussá válhat.

Látható, hogy a két megközelítés közötti különbségnek a fordítási problémák elemzése szempontjából kiemelkedő jelentősége van. Pearson (1998: 15) szerint a szűkebb terminus-meghatározások egyszerűen alkalmatlanok arra, hogy a fordítás során egy adott szövegben felismerjük és elkülönítsük a terminusokat. Ha ugyanis a szűkebb megközelítés alapján határoznánk meg, mit tekintünk terminusnak, akkor nagyon leszűkítenénk a terminusok körét, hiszen egy adott szövegben csak a szakkifejezéseknek egy kis része felelne meg a követelményeknek. A fordítási folyamat gyakran megelőzi a követelmények „teljesítését”, azaz az egységesítést vagy a fogalom pontos definiálását – ha egyáltalán valaha is sor kerül erre. A fordítás során azzal a jelenséggel találkozhatunk, hogy a fogalmak nem megfelelően definiáltak vagy nem egységesítették őket, azaz egy fogalomhoz több megnevezés (szinonímia), és egy megnevezéshez több fogalom is tartozik (poliszémia). Ezek mind-mind olyan sajátosságok, amelyek alapján a szűkebb meghatározás nem tekintené terminusnak e lexikai egységeket. Ha tehát a terminusok fordítási nehézségeit elemezzük, és ezek mindegyikét fel akarjuk tární, akkor a tágabb terminus-meghatározásra van szükség, azaz tisztában kell lennünk azzal a ténnyel, hogy bármely lexikai egység terminussá válhat az adott szövegben.

2.2. Terminus és fordítói szabadság

Miért is fontos a fordítás során az, hogy egy adott lexikai egységet terminusnak tekintünk-e vagy sem? Erre a kérdésre a választ a fordítói szabadság vizsgálata adhatja meg. Ha ugyanis abból indulunk ki, hogy a terminus mindig egy meghatározott fogalmat jelöl, akkor a fordítónak meg kell találnia azt a célnyelvi megfelelőt, amely ugyanazt (vagy legalábbis hasonló) fogalmat jelöli. Ha pedig nincs ilyen célnyelvi megfelelő, akkor meg kell alkotnia. A fordító szabadságát – azaz a célnyelvi megfelelők közötti választást vagy a célnyelvi megfelelő alkotását – tehát a forrásnyelvi terminus által jelölt fogalom határolja be (Fischer 2010b: 109).

A fenti gondolatokat összegezve, a fordítás szempontjából nem a különböző terminusdefiniációknak van jelentősége, hanem annak a tágabb megközelítésnek, hogy bármely lexikai egység terminussá válhat az adott szövegben, és ez alapvetően meghatározza a fordító szabadságát. Ha ugyanis az adott lexikai egység nem köznyelvi szóként, hanem terminusként viselkedik, akkor a fordítás is kötötté válhat, és ezzel a fordító szabadsága csökken a célnyelvi megfelelő kiválasztása/alkotása tekintetében.

Míndezen után nyilvánvaló, hogy a fordító számára azoknak a terminusoknak a felismerése a legnehezebb, amelyek egyszerű köznyelvi szavaknak tűnnek, az adott kontextusban azonban terminussá váltak (terminologizálódtak). Ezeket a fordító első látásra egyszerű köznyelvi szavaknak gondolhatja, ahol

bármilyen megoldást választhat, holott kötött célnyelvi megfelelővel rendelkező terminusokról van szó. Ekkor a fordító nem helyettesíthet a szövegbe bármilyen megoldást, hanem ismernie kell, hogy mi a helyes megfelelő a célnyelven. Ha e kötött célnyelvi megfelelők el is térnek a szokásos fordítói megoldásoktól, akkor van igazán nehéz dolgunk. Lássunk erre néhány példát!

1. táblázat

Példák a terminologizációból és a terminusok felismeréséből adódó fordítási nehézségekre

FNY-i terminus	CNY-i terminus EU-kontextusban	
communication	kommunikáció	közlemény
regulation	szabályozás	rendelet
VAT	áfa	hozzáadottérték-adó (héa)
law	törvény	jog, jogszabály
self-employed person	egyéni vállalkozó	önálló vállalkozó
	CNY-i terminus jogi kontextusban	
provision	ellátás/elecség/intézkedés	rendelkezés
divorce	válás	bontóper/házasság felbontása
	CNY-i terminus gazdasági kontextusban	
top line	felső sor	árbevétel
bottom line	alsó sor/a lényeg	nettó eredmény/ nyereség
	CNY-i terminus minőségügyi kontextusban	
standard	standard/mérték/minőség	szabvány
standard deviation	átlagos eltérés	szórás
standard error	standard hiba	becslés szórása

Az első példa azt mutatja, hogy ha az adott kontextusban vagy szövegben a *communication* egy konkrét uniós szövegtípust (az Európai Bizottság által kibocsátott dokumentumot) ír le, akkor célnyelvi megfelelője nem *kommunikáció*, hanem *közlemény*. Ehhez hasonlóan, ha a *regulation* egy uniós jogi aktusra utal, akkor a célnyelvi megfelelő nem egyszerűen *szabályozás*, hanem e jogi aktus hivatalos magyar megnevezése, azaz *rendelet*. A VAT (*value added tax*) magyar

megfelelője pedig uniós kontextusban nem általános forgalmi adó (ez ugyanis a konkrét tagállami megvalósulásra, adónemre utal), hanem *hozzáadottérték-adó*, mert ez jelöli az uniós szintű adótípust (Trebits és Fischer 2009: 184). Vigyázni kell uniós kontextusban a *law* magyar megfelelőjével is. Bár a hallgatók egy része – korábbi angol tanulmányaik alapján – ezt automatikusan törvénynek fordítaná, ez helytelen, hiszen az EU-ban nincsenek *törvények*, azaz nincs olyan jogszabály, amely ezt a nevet viselné. Ennek hátterében ráadásul mélyebb okok is húzódnak, hiszen a tagállamok kerülni igyekeznek azon megnevezések használatát, amelyek egy szuperállam létét feltételeznék, azaz amelyek szorosan a nemzeti szuverenitáshoz kötődnek. Nem véletlen, hogy bár eredetileg – a később elutasított – Alkotmányszerződésben volt terv a *törvény* és *kerettörvény* megnevezések bevezetésére, a Lisszaboni Szerződés ezeket már nem vette át (Trebits és Fischer 2009: 184). Ugyanígy nem szabad összekeverni az *egyéni vállalkozó* és az önálló vállalkozó megnevezéseket, hiszen míg az előbbi a magyar jog, addig az utóbbi az uniós jog egy konkrét fogalmát írja le (Somssich 2012: 27).

Várnai és Mészáros (2011: 74) említik a *divorce* példáját, amely a köznyelvben egyszerűen *válás*, jogi kontextusban azonban *bontóper* vagy *házasság felbontása* a bevett terminus. Ugyanígy a *provision* lehetne ellátás, intézkedés, eleség, jogi terminusként azonban a jogszabályban szereplő *rendelkezés* (Várnai és Mészáros 2011: 43). Hasonló példákat találunk a gazdasági szaknyelvben is. A vállalatok eredménykimutatásának (*income statement*) két kulcsfogalma a *top line*, illetve a *bottom line*. Míg az előző a vállalatok *árbevételére* utal (a ráfordítások, értékcsökkenés, osztalék stb. levonása előtti „legfelső sorra”), addig a másik az eredménykimutatás „utolsó sorára”, a (mérleg szerinti) *eredményre*. További példákat említ Balogh és Földesi (2008: 254) a minőségügy terminológiájában. Míg a *standard* számos megfelelővel rendelkezhet (*tucatáru*, *standard*, *mérték*, *kommersz minőség* stb.), addig a minőségügy, szabványosítás terén egyedül a *szabvány* lehet a megfelelője. A statisztikában jártas személyeknek egyértelmű, hogy a *standard deviation* és a *standard error* magyar megfelelője a *szórás*, illetve a *szórás becslése*, gyakran találkozni – a tévesen, egyszerű tükörfordítás eredményeként született – *átlagos eltérés* / *standard eltérés*, illetve *standard hiba* megnevezésekkel is.

Látható, hogy ha e terminusok célnyelvi megfelelője a „megszokott” fordításuk lenne, akkor a fordítás szempontjából irreleváns is lenne az, hogy a szövegben terminusról vagy nem terminusról van szó. (A fenti esetek egy része például más nyelvpárban nem okoz olyan nehézséget a hallgatóknak. Németül a *Mitteilung* (*communication*) és a *Verordnung* (*regulation*) terminusokra a fordító minden bizonnyal uniós kontextusban is a *közlemény*, illetve a *rendelet* megnevezéseket adja, anélkül, hogy tudná, ezek mögött konkrét uniós fogalmak vannak – már csak azért is, mert e megfelelőket találja meg először a szótárban.) A fenti esetekben viszont azért válik e kérdés relevánssá, mert a forrásnyelvi terminushoz a megszokottól eltérő célnyelvi megfelelő tartozik, és ez kötötté teszi a fordítást.

A fenti gondolatokat – azaz a különböző terminusdefiníciókat és a fordítói szabadság vizsgálatát – összegezve és továbbgondolva egyetérthetünk L’Homme-mal (2005: 1130), aki a különböző terminus-meghatározásokat elemezve arra a következtetésre jut, hogy el kell fogadni, hogy a terminusnak

több definíciója létezhet, attól függően, milyen terminológiai tevékenységről (szótárkészítés, dokumentálás, fordítás) és elméleti keretről van szó. Megállapíthatjuk, hogy a fordítás szempontjából a kötöttség jelenti a fő kritériumot. Ezt támasztja alá egy tapasztalt uniós fordító-terminológussal, Lesznyák Ágnessel való, pár évvel ezelőtti beszélgetésem is a különböző terminusdefiníciókról. Szerinte a „terminus – nem terminus” kérdés a fordítás számára csak abban a tekintetben releváns, hogy a fordító felismeri-e, mi az egy szövegben, amit helyettesíthet szinonimával vagy egy saját megoldással, és mi az, amit nem. E gondolat amellett, hogy a gyakorlat oldaláról is jól alátámasztja a fent leírtakat (azaz a kötöttség kritériumát és a fordítói szabadság korlátaikat), egy további fontos kérdésre, a szinonímia jelenségére is rávilágít. Ezzel foglalkozom a továbbiakban.

3. Mikor lehet / nem lehet használni szinonimát?

3.1. Terminus és szinonima

Éppen a terminusok fent bemutatott, szűk megközelítéséből adódhat az, hogy a hallgatónak a fejében gyakran él az a feltételezés, hogy a terminusoknak nem lehet szinonimája. Ezt a jelenséget a disszertációm során fordítókkal készített interjúk is alátámasztották. A fordítók egy része ugyanis bizonytalan volt abban, hogy terminusnak nevezheti-e egyáltalán az adott lexikai egységet, ha annak tudvalevőleg van elfogadott szinonimája.

A fentiekben rámutattam arra, hogy e szűk megközelítés, amely a századforduló idején megjelenő egységesítési, szabványosítási törekvésekre vezethető vissza, nem veszi figyelembe a valós nyelvhasználatot, és ezért nem alkalmas a fordítási kérdések vizsgálatára. Számos olyan fogalom létezik, amelyet több megnevezés is leírhat, és e megnevezések mindegyike elfogadott lehet egy adott szakmai közösségben. E tágabb megközelítésben tehát a terminusnak lehet szinonimája, azaz több megnevezés is utalhat ugyanarra a fogalomra. Ugyanakkor ez a tény a fordítás szempontjából nehézségeket is rejt, hiszen a szinonimák a fordítót egy adott fordítási helyzetben újabb döntés elé állítják: választania kell a különböző szinonim ekvivalensek közül. Ezt a jelenséget illusztrálják a következő példák:

2. táblázat

Példák szinonim ekvivalensekre

FNY-i terminus	Szinonim ekvivalensek
szakfordítás	specialised translation
	scientific translation
	technical translation
information literacy	információs kultúra
	információs írástudás
	információs műveltség

Magyar–angol nyelvpárban a *szakfordítás* terminusnak nincs angol nyelven egyetlen bevett megfelelője (Heltai 1988). Az egyes szakmai közösségek más-más megnevezést használnak. Előfordul a *specialised translation, scientific translation, technical translation* megnevezés, attól függően, hogy éppen melyik szakmai közösség írásáról van szó. Fontos ugyanakkor azt is megjegyezni, hogy az angolban igen elterjedt a szakfordításnak az egyes szakterületekhez kapcsolódó megnevezése is, úgy mint *economic translation, medical translation* stb. Ez utóbbi esetben pedig már nem is szinonim ekvivalensek használatáról, hanem más (szűkebb) fogalmakra utaló megnevezésekről van szó. Hasonló a helyzet Koltay és Prókai (2010: 277) példájában az angol *information literacy* terminussal. Bár az *információs műveltség* terjedt el – amely a szerzők szerint nem mentes az ellentmondásoktól –, a példában szereplő többi magyar megfelelő is használatban van. A fordítónak így az adott szövegtől, kontextustól függően kell döntenie, hogy melyik célnyelvi megfelelőt használja.

Szinonim ekvivalensek abból is adódhatnak, hogy a forrásnyelvben az egyes regiszterekben használnak más-más megnevezéseket. Ekkor a nehézséget az okozhatja, ha a forrásnyelvvvel ellentétben a célnyelvben nem jellemző a szinonima használata. Erre mutatnak példát az alábbiak:

3. táblázat

Példák szinonim ekvivalensekre a forrásnyelv különböző regisztereiben

FNY-i terminus	CNY-i terminus
European Commission	Európai Bizottság
EU executive (újságírónyelvben)	
wind erosion	szélerózió
blowing (alkalmazott tudományokban)	

Az angol *EU-executive* az uniós újságírás kedvelt terminusa, amely az Európai Bizottságnak (*European Commission*) a végrehajtó szerepét hangsúlyozza. Míg a hivatalos uniós dokumentumokban csak a *European Commission* terminussal találkozhatunk, az uniós híradásokban rendkívül kedvelt az *EU-executive* megnevezés. A magyarban azonban e terminusnak e regiszterben nincs hasonló megfelelője. Az intézmény megnevezése regisztertől függetlenül *Európai Bizottság* (röviden *Bizottság*). A fordítónak tehát fel kell tudni ismerni, hogy az *EU-executive* az Európai Bizottságra utal, és ennek a célnyelven nincs hasonló szinonim ekvivalense. Így az *Európai Bizottság* vagy *Bizottság* terminust kell beillesztenie a célnyelvi szövegbe (Fischer 2010b: 63).

Heltai (1988) hívja fel arra a figyelmet, hogy az angol nyelvű szakszövegekben gyakran a terminusoknak több szinonimáját is használják (köztük az alkalmazott tudományok terminusait vagy köznyelvi szavakat is). Ezzel

szemben a magyar szakszövegekben sokkal korlátozottabb a szinonimák használata. Ennek oka egyrészt az, hogy egyes esetekben egyszerűen nincs az alkalmazott tudományokban használt terminus. Másrészt általában jellemző, hogy a szakszövegekben a szakmai közegben bevett terminusokat használják, még akkor is, ha a célközönség laikusokból áll. Erre példa a *wind erosion*, amelynek az alkalmazott tudományokban használt szinonimája a *blowing*. Míg az előzőnek van, addig az utóbbinak nincs magyar megfelelője, tehát az utóbbi esetben is csak a *széleroszió* terminust tudja használni a fordító.

3.2. Terminus és szövegkohézió

Az a tény, hogy a terminusoknak lehet szinonimája, még nem jelenti azt, hogy a szinonimák használata teljesen szabadon történhet. A széttöredezett, nehezen érthető célnyelvi szövegek egy része éppen ebből a jelenségből adódik. A fordítási kurzusok során is bizonyára gyakran találkozhatunk azzal a jelenséggel, hogy a fordítójelöltek előszeretettel használnak szinonimákat. Ez valószínűleg iskolai tanulmányaikra vezethető vissza, amelynek során a szóismétlés kerülésére és a szinonimák használatára ösztönözték őket. Ez önmagában nem is lenne baj, hiszen a stílusos fogalmazás alapfeltétele a változatos nyelvezet. A szinonimák használata azonban kifejezetten káros lehet akkor, ha az adott szövegben a terminusnak kohézióteremtő ereje van, azaz jelentősége van annak, hogy ugyanaz a forrásnyelvi megnevezés vonul végig következetesen a szövegben.

Ennek jelentőségét kutatási eredmények is alátámasztják. Károly Krisztina részletesen elemzi a lexikai kohéziót és a szinonimák használatának nehézségeit a fordításban, és bemutatja azt a vizsgálatot, amelyet Klaudy Kingával (Klaudy és Károly 2000, idézi Károly 2007: 98) végeztek a gyakorlott és kezdő fordítók szövegépítő stratégiájára vonatkozóan. A kutatásokból kiderült, hogy a profi fordítók szignifikánsan több szó szerinti lexikai ismétlést alkalmaztak, mint a kezdő fordítók, azaz inkább kerültek a szinonimák használatát.

Annak felismerése, hogy használhat-e a fordító szinonimát vagy sem, különösen azoknak a lexikai egységeknek az esetében nehéz, amelyek fordítása csak az adott szöveg szintjén válik kötötté. Olyan lexikai egységekről van tehát szó, amelyek egy adott szövegben definiálódnak, azaz csak az adott szövegben válnak terminussá (Kis Balázs 2005). E terminusoknak, illetve annak, hogy azok következetesen vonulnak végig a szövegen, nagy szerepe van a szöveg kohéziójának megteremtésében. Ha a fordító ezt nem követi, és szabadon különböző célnyelvi megnevezéseket használ, az a célnyelvi szöveg „széteséséhez” vezethet. Ez esetben a segédeszközök sem adhatnak konkrét segítséget, hiszen csak az adott szöveg kontextusában válik kötötté a célnyelvi megfelelő. Azt kell tudni felismerni, hogy az adott forrásnyelvi lexikai egység az adott szövegben terminus, ezért fordítása kötött.

De miért is lehet ez nehéz a szakfordító-hallgatók számára? Erre mutat példát az alábbi két szövegrészlet, egy-egy hallgató házi, illetve diplomafordításából. Az első szövegrészlet a Harvard Business School egy esettanulmánya, amelyben két munkakör, azaz a *generalists* és *specialists* terminusok fordításának

van nagy jelentősége. Lássunk tehát az alábbiakban két példát a terminusok kohézióteremtő erejére (Fischer 2010b: 110)!

(1) *Forrásnyelvi szöveg* (Donnellon és Gifford 2008: 4)

[...] „Jim Harrington’s point,” Callahan continued, „was that when it comes to bigger trades, having to work with all these **specialists** here gets complicated.”

„Yes, I know...” began Winston.

„And another thing,” Callahan interjected [...] „I am starting to worry about John Oates. Ever since we put him on a corporate desk as a **specialist**, he hasn’t been himself.”

[...] The taxable group [...] included nine salespeople in total: five **generalists** and four **specialists**. [...] The generalists were like managers of small independent businesses within the office. [...] The four taxable bond specialists shared a common group of about 120 small customers.

(1a) *Lektorált fordítás*

[...] Jim Harrington úgy gondolja – folytatta Callahan –, hogy ha nagyobb üzletről van szó, akkor bonyolult ezzel a sok **szakemberrel szaktanácsadóval** együtt dolgozni.

– Igen, tudom – kezdte Wilson.

– A másik pedig – vágott közbe Callahan [...] – kezdek aggódni Joan Oates miatt. Mióta beosztottuk a vállalati részlegre **specialistaként szaktanácsadóként**, mintha már nem lenne ön maga. Ez utóbbi csoport kilenc munkatárssal dolgozott: öt általános tanácsadóval és négy **szaktanácsadóval** [...] Az általános tanácsadók lényegében az irodán belüli, saját, független vállalkozásukat működtető menedzserként dolgoztak. A mintegy 120 kisebb ügyfélért az adóköteles papírokat forgalmazó négy szaktanácsadó volt felelős.

A szövegben a *generalists* és a *specialists* megnevezések két jól elkülöníthető csoportra utalnak, tehát két olyan fogalmat jelölnek, amelyek ebben a szövegben definiálódnak (ld. a szövegrészlet második bekezdését). Ennek felismerését azonban nagyban nehezíti, hogy már a szöveg elején, egy dialógusban többször is megjelenik a *specialist* terminus (ld. a szövegrészlet első bekezdését). Mivel a szöveg egészen végigvonul a *generalists* és a *specialists* csoportja közötti megkülönböztetés, ezért éppen e két terminus biztosítja a szöveg kohézióját. Ez azt jelenti, hogy a célnyelvi megfelelőknek a fordított szöveg kohézióját is biztosítaniuk kell. Ebből pedig az következik, hogy bár a két forrásnyelvi megnevezésnek egy másik kontextusban több célnyelvi megfelelője is lehetne (*generalist*: általános tanácsadó, menedzser, vezető tanácsadó stb.; *specialist*: szakértő, szakember, szaktanácsadó, specialista stb.), ebben a szövegben nem lehet ezeket felváltva, szinonimaként használni. A fordító ezek közül bármelyik célnyelvi megfelelő mellett dönthet, de utána azt az egyetlen megoldást kell következtesen végigvinnie a szövegben. Ha a fordító felváltva használja a különböző célnyelvi megfelelőket, akkor sérül a szöveg kohéziója, és ezáltal a megértés is.

A fordítási nehézséget ebben az esetben tehát nem a célnyelvi megfelelők felkutatása jelenti (ez ebben az esetben igen egyszerű), hanem annak felismerése, hogy a szövegben következetesen kell használni a célnyelvi megfelelőket ahhoz, hogy a szöveg kohéziója ne sérüljön.

A másik példa egy hallgató diploma-szakfordításából származik. A szöveg az Európai Bizottság egy közleményéhez készült uniós háttér tanulmány az oktatási rendszerek hatékonysága témájában:

(2) *Forrásnyelvi szöveg* (Wößmann és Schütz 2006)

The key insight of their perspective is that the formation of skills is a life cycle process that exhibits both **recursive productivity** and **complementarity**. [...] By contrast, there is no trade-off, but even a **complementarity** between equity and efficiency for investments in early childhood.

(2a) *Lektorált fordítás*

Heckman és társai elméletében a legfontosabb megfigyelés az, hogy a készségek fejlesztése egy élethosszig tartó folyamat, amelyre mind a **rekurzív produktivitás, mind a hatások összeadódása (komplementaritás)** jellemző.

[...] A késői életkorban történő beruházással ellentétben, a kora gyermekkorban nemhogy nincs ellentmondás a hatékonyság és az igazságosság céljai között, hanem **egyenesen egymást erősítő, (komplementer) jelenségekről** van szó.

A szövegben a *recursive productivity* és a *complementarity* megnevezések jól körülhatárolt fogalmat írnak le, és azok végigvonulnak a teljes szövegben. A hallgató az első bekezdésben a *recursive productivity* tükörfordítását adta a célnyelven, a *complementarity* terminusra pedig a *hatások összeadódása* megnevezést alkotta (véltetően a magyarosabb megfogalmazás érdekében). Látható, hogy a szövegben később visszatér a *complementarity* fogalma, és e visszatérésnek jelentősége van, hiszen a szerző e bekezdéssel éppen előző gondolatait támasztja alá. A fordító azonban itt már egy más megoldást alkalmazott (*egymást erősítő jelenségek*). Ez azonban nem köti össze a két bekezdést, az olvasónak nem jelzi, hogy ugyanannak a gondolatnak az alátámasztásáról van szó, azaz sérül a szöveg kohéziója. Mivel ez esetben nyelvileg nehéz megoldani, hogy ugyanaz a célnyelvi megnevezés köszönjön vissza, ezért a kohéziót és a szöveg érthetőséget az szolgálja, ha zárójelben beszúrjuk: komplementaritás. Ezt a megoldást indokolja az is, hogy ha a *rekurzív produktivitás* tükörfordítást alkalmaztuk az első fogalomra, akkor a másik fogalmat is célszerű tükörfordításban szerepeltetni (azért is, mert pl. egy szakembernek ez megkönnyíti e terminusok visszakeresését is az eredeti angol forrásokban).

Lektorálás során hasonló példával találkozhattam egy magyarról németre fordított, ugyancsak oktatási témájú szakszövegben is, ahol folyamatosan váltakoztak a *Praxis* és a *Praktikum* szavak, és csak az eredeti szöveg olvasása után vált világossá, hogy ezek egyazon fogalomra, a *tanítási gyakorlatra* vonatko-

nak. Hasonló volt a *mikrotanítás* fogalma is, amely hol *Mikrounterricht*-ként, hol *kleinerer Unterricht*-ként szerepelt. Az eredeti szöveg olvasása nélkül értelmezhetetlen volt a szövegnek ez a tartalmi egysége, a fordítónak itt is egy megoldás mellett kellett volna döntenie.

A fentiek alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a fordítónak első sorban azt kell felismernie, hogy mely lexikai egységek fordítása válik kötötté egy adott kontextusban vagy akár egy adott szöveg szintjén is. Ennek jelentőségét érzékelteti Klaudy Kinga (2005) is azzal, hogy különbséget tesz a szövegek „kemény” és „puha” részei között. A fordítandó szövegeknek azok a kemény részei, ahol a fordítónak nincs játéktere, míg a szövegek „puha” részeinél nagyobb a fordítói mozgástér. A fenti példák tehát a fordítandó szövegek kemény részeinek, terminusainak fordítási nehézségeit illusztrálták.

4. A fogalmi rendszerek eltéréséből adódó fordítási nehézségek

A fentiek mellett a másik leggyakoribb döntési helyzet abból a tényből adódik, hogy az egyes nyelvek eltérően strukturálhatják a valóságot, azaz az adott területhez kötődő fogalmi rendszerek eltérhetnek egymástól. Ezt az adott szakterület is meghatározza. A műszaki és a természettudományok általában több univerzális, azaz a nyelvtől és a kulturális közösségtől független fogalommal rendelkeznek (Biel 2008: 22). Ezzel szemben például a jog területe, a gazdaság vagy a közigazgatás, az oktatási rendszerek több nem univerzális, azaz kulturálisan kötött vagy egy adott nyelvhez kötődő fogalmat tartalmaznak. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a műszaki vagy természettudományos szakszövegekben ne fordulnának elő az alábbiakhoz hasonló nehézségek – ezt bizonyítják például Czékmán (2008) és Schmitt (1994) német–magyar példái a matematika, illetve a műszaki tudományok terminológiájából –, de az előbb említett területen ezek gyakoribb előfordulásával számolhatunk.

Univerzális fogalmak esetén – ahol értelemszerűen a két fogalom között teljes az egyezőség – a fordítónak annyiban egyszerűbb a feladata, hogy a forrásnyelvi és a célnyelvi megnevezést egyértelműen megfeleltetheti egymásnak. Ha azonban bizonyos fogalmak nem találhatók meg a célnyelv fogalmi rendszerében, vagy a forrásnyelvi és a célnyelvi fogalom között nincs teljes egyezőség, akkor ez a fordítót újabb döntési helyzetek elé állítja. E döntési helyzetekkel azért érdemes egy terminológiakurzuson részletesen foglalkozni, mert a hallgatókban gyakran élhet az az elképzelés, hogy egy adott döntési helyzetben csak egyetlen lehetséges jó megoldás van. Az alábbiak ennek az ellenkezőjét kívánják bemutatni.

4.1. Körülírjunk, kölcsönözzünk vagy alkossunk új megnevezést?

A fordítás során számos olyan fogalommal találkozhatunk, amelyek a fogalmi rendszerek eltéréseiből adódóan csak a forrásnyelv fogalmi rendszerében léteznek, illetve eredetileg csak ott léteztek, és tudástranszfer révén kerültek a célnyelv fogalmi rendszerébe. Erre mutatnak példát az alábbiak:

4. táblázat

Példák a fogalmi rendszerek eltéréséből adódó nehézségekre

Német FNY-i terminus	Magyar CNY-i ekvivalens	Angol CNY-i ekvivalens
Kapitalgesellschaft	tőkeegyesítő társaság	?
Personengesellschaft	személyegyesítő társaság	?
offene Handelsgesellschaft	közkereseti társaság	?
Bundestag	?	?
Bundesrat	?	?
Frauenrente	?	?
Entgeltpunkte	?	?
Angol FNY-i terminus	Magyar CNY-i ekvivalens	
House of Commons	?	
House of Lords	?	
barrister	?	
solicitor	?	
benchmarking	?	
spillover effect	?	
delegated act (EU)	?	

A német és magyar gazdasági jog megkülönbözteti a tőkeegyesítő (*Kapitalgesellschaften*) és a személyegyesítő (*Personengesellschaften*) társasági formákat, az angolban azonban nem létezik ilyen. Ott a jogi személyiséggel rendelkező (*incorporated*) és nem rendelkező társaságokat (*unincorporated companies*) különböztetik meg, amelynek már van megfelelője magyar és német nyelven. (Kocbek 2005: 421) Az ekvivalens fogalom hiánya az egyes társasági formáknál is jelentkezik, hiszen míg a magyarban van ekvivalense a német *offene Handelsgesellschaft* fogalmának (mert ez a *közkereseti társaság*), addig az angolban nem lehet ilyet találni. Hasonló példa a német *Bundestag* és a *Bundesrat*, illetve az angol *House of Lords* és a *House of Commons*, hiszen az eltérő alkotmányos berendezkedés miatt nincs e német, illetve angol terminusoknak megfelelő magyar terminus. Ugyancsak német–magyar nyelvpárban és a nyugdíjbiztosítás területéről mutatnak erre az esetre jó példát a *Frauenrente* és az *Entgeltpunkte* terminusok, amelyeknek nincs a magyar rendszerben megfelelője (Fata 2008: 19). Angol–magyar nyelvpárban a jogi terminológia egy klasszikus példája a *barrister* és a *solicitor*. Míg németül (*Rechtsanwalt*), olaszul (*avvocato*) és akár szlovénül (*advetnik*) – a kontinentális jogrendszernek köszönhetően – egyértelmű ekvivalenst találunk a magyar ügyvéd terminusra, a brit (angolszász)

rendszerben e két fogalom kapcsolódik e foglalkozáshoz, azaz nem lehet a magyar és angol terminusokat egyértelműen megfeleltetni egymásnak (Kocbek 2005: 421).

De Groot (1990: 125), valamint Arntz, Picht és Mayer (2004: 156) szerint ezekben az esetekben alapvetően három eljárást lehet alkalmazni: a kölcsönzést vagy tükörfordítást, a célnyelven egy megnevezés alkotását, végül a magyarázó körülírást. A fordító számára a döntési helyzetet az jelenti, hogy mely megoldást alkalmazza ezek közül.

a) Kölcsönzés vagy tükörfordítás:

A kölcsönzés során a forrásnyelvi megnevezés változtatás nélkül kerül át a célnyelvbe. Ez az eljárás a fenti esetek mindegyikében javasolható, különösen akkor, ha egyértelművé kell tenni a célnyelvi közönség számára, hogy mely forrásnyelvi fogalomról van szó. Így például Várnai és Mészáros (2011: 47) szerint a *barrister* és a *solicitor* terminusok esetében csak akkor használható az *ügyvéd* mint magyar megfelelő, ha nincs jelentősége a megnevezésnek és az ügyvédi funkció a lényeg a szövegben. Ha azonban van jelentősége, például egy konkrét eljárás szereplőinek megnevezésekor, akkor meg kell hagyni az eredeti angol terminusokat, azaz a kölcsönzést kell alkalmazni. Ezen kívül számos példát mutatnak kölcsönzésre a tudástranszfer révén a célnyelvbe került terminusok, ami ma elsősorban az angol nyelv dominanciáját erősíti. Ez a tudástranszferben leginkább érintett területeken jellemző, mint például a számítástechnika (*file*, *e-mail*) vagy a gazdaság területén (*spillover*, *benchmarking* stb.), de egyéb más területen is (*coaching*, *casting*, *handout* stb.). Ezekben az esetekben tehát gyakran az angol megnevezés él tovább (esetleg a magyar mellett) a magyar nyelvben is.

A kölcsönzéssel szemben a tükörfordítás az ismeretlen forrásnyelvi fogalmat úgy teszi érthetővé a célnyelven, hogy az egyes szóelemek a megnevezés belső szerkezetének változtatása nélkül kerülnek a célnyelvbe. Erre példa a brit parlament alsó, illetve felsőháza, azaz a *Közrendiek Háza* (*House of Commons*) és a *Lordok Háza* (*House of Lords*) vagy német–magyar nyelvpárban a *Szövetségi Gyűlés* (*Bundestag*) és a *Szövetségi Tanács* (*Bundesrat*). E példákon is jól látszik, hogy a magyar fogalmi rendszerben (eredetileg) nem létező megnevezésekről van szó.

b) Megnevezések alkotása a célnyelven²:

Ennek az eljárásnak a szerzők szerint az a lényege, hogy a kölcsönzés vagy az egyszerű tükörfordítás helyett a forrásnyelvi fogalmat tudatosan a célnyelvi elemekből építkezve adják meg a célnyelven. Ez különösen azokban az országokban jellemző, ahol tudatosan törekednek a nemzeti nyelv ápolására. Erre példa Franciaország, ahol kerülnek az angol megnevezések használatát. Míg más nyelveken a *computer*, a *hardware* és a *software* kölcsönzés vagy tükörfordítás révén honosodott meg, addig Franciaországban új francia megnevezéseket (*ordinateur*, *matériel*, *logiciel*) alkottak e terminusokra (Arntz, Picht és Mayer 2004: 156). A magyarban is találunk az előzőekben említett példákra magyar megfelelőket. Így a *spillover* terminust (az angol megnevezés mellett) megtalálhatjuk

túlszorduló hatásként, a *benchmarking* terminust pedig szövegkörnyezettől függően *összemérés*, *egybevetés* stb., a *handout* helyett pedig egyre többször hallani a *kiosztmány* megnevezést. Azonban általános tendencia, hogy ezek a leggyakrabban az eredeti angol megnevezéssel párhuzamosan terjednek el. Ennek az eljárásnak a gyakoriságát tehát nagyban meghatározza az adott ország nyelvpolitikája is.

c) *Körülírás:*

A forrásnyelvi fogalom célnyelven való leírásának harmadik lehetséges módjaként Arntz, Picht és Mayer (2004:156), valamint De Groot (1990:125) is a körülírás említi, amely – a részletességétől függően – a definíciókhoz hasonló leírást tartalmaz a forrásnyelvi fogalomról. Erre ismét a *House of Commons* és a *House of Lords* lehet egy példa, hiszen a tükörfordítás helyett (*Közrendiek Háza*, *Lordok Háza*) a fogalmat körül is írhatjuk, azaz alkalmazhatjuk például az *angol parlament felsőháza* és *alsóháza* megnevezéseket is. A *Bundesrat* és *Bundestag* esetében ezt a megoldást – bár sok helyen látni – nem követhetjük ilyen egyértelműen, mert a *Bundesrat* nem második kamaraként, hanem a *Bundestaggal* egyenrangú jogalkotóként működik. Ezért a kölcsönzés vagy a tükörfordítás javasolt. Körülírás alkalmazható a *barrister* és a *solicitor* terminusok esetében is, amennyiben magyarázni kívánjuk a célközönségnek a két fogalmat. EU-kontextusból vett példa a *delegated act*, amelynek hivatalos magyar megfelelője nem *delegált jogi aktus*, hanem *felhatalmazáson alapuló jogi aktus*, azaz a fogalom körülírása lett (Somssich 2012: 26). Az egyes eljárások rövid összefoglalását és a legjellemzőbb példák kiemelését az alábbi táblázat tartalmazza.

5. táblázat

Példák a kölcsönzésre/tükörfordításra, megnevezés alkotására és a körülírásra

FNY-i terminus	Kölcsönzés/tükörfordítás	Megnevezés alkotása	Körülírás
Bundestag	Bundestag/Szövetségi Gyűlés		
Bundesrat	Bundesrat/Szövetségi Tanács		
House of Commons	House of Commons/ Közrendiek Háza		~ az angol parlament alsóháza
House of Lords	House of Lords/ Lordok Háza		~ angol parlament felsőháza
barrister	barrister		~ a bíróság előtt eljáró ügyvéd
solicitor	solicitor		~ az ügyet előkészítő, jogi tanácsot nyújtó ügyvéd Angliában

FNY-i terminus	Kölcsönzés/tükörfordítás	Megnevezés alkotása	Körülírás
spillover effect	spillover effect/hatás	túlsorduló hatás	
hardware/software	hardver/szoftver		
benchmarking	benchmarking	összemérés/ egybevetés/stb.	
delegated act (EU)			felhatalmazáson alapuló jogi aktus

A csoportosítás bemutatása a főbb eljárások elhatárolását szolgálta, hiszen az egyes eljárások elhatárolása értelemszerűen még tovább finomítható lenne, és többféle csoportosítás is létezik. Így például külön csoportot képezhetne – különösen a jogi terminusoknál – az az eset is, amikor egy „kiüresedett”, régi megnevezést használnak egy új fogalom leírására, ahogy ez EU-kontextusban a *főtanácsnok (Advocat-General)*, illetve a *különválás (legal separation)* terminusokkal történt (Somssich 2012: 26.) Arra kívántam rámutatni, hogy a fordító a fenti esetekben is döntési helyzetbe kerül, hiszen – ha nincs hivatalos magyar megfelelő – akár több helyes lehetőség közül kell választania. Ebben az esetben tehát önmagában nem a különböző csoportosításoknak van jelentősége, hanem annak, hogy a hallgató egyáltalán tisztában legyen a választás lehetőségével.

4.2. A különbséget vagy a hasonlóságot hangsúlyozzuk?

Még nagyobb nehézséget jelenthetnek azok a terminusok, amelyek esetében a forrásnyelvi és célnyelvi fogalom között csak részleges egyezés van. Olyan terminusokról van tehát szó, amelyek ugyan hasonló, de nem teljesen egyező fogalmakat írnak le. Erre mutathatnak számos példát a közigazgatási, az oktatási vagy a nyugdíjrendszerek, amelyeknek eltérő felépítése megnehezíti e rendszerek egyes elemeinek egymással való megfeleltetését.

Gerzymisch-Arbogast (1999: 11) szavaival élve ekkor a kérdés az, hogy a forrásnyelvi rendszert vagy a célnyelvi rendszert akarjuk-e megjeleníteni a szövegben a célnyelven. Ha a fordító az utóbbi mellett dönt – azaz a két rendszer közötti hasonlóságot hangsúlyozza –, akkor azt a célnyelvi megnevezést illeszti a szövegbe, amely a forrásnyelvi fogalomhoz legközelebb álló, azzal legtöbb közös jegyet felmutató célnyelvi fogalmat írja le. Ezt neveztem a dolgozatomban *funkcionális ekvivalensnek*. Ha pedig a fordító úgy dönt, hogy a különbséget hangsúlyozza, akkor egy olyan célnyelvi megfelelőt keres vagy alkot, amely kifejezetten a forrásnyelvi fogalmat írja le, és érzékelteti, hogy itt a „hazaitól” eltérő képződményről van szó. Ez utóbbi képződményt neveztem a dolgozatomban *fordítási ekvivalensnek* (Fischer 2010: 86). A kétfajta fordítói megoldásnak a célközönség számára is nagy hatása van. Ha ugyanis a fordító egy funkcionális ekvivalens mellett dönt, akkor ez a célközönségben azt az érzetet kelti, hogy „hazai”, ha-

sonló fogalmakról van szó. Ezzel szemben a fordítási ekvivalens azt jelzi, hogy a „hazai” kontextusba nem illeszkedő, attól eltérő fogalomról van szó.

E két különböző megoldásra azért fontos felhívni a hallgatók figyelmét, mert gyakran egyetlen abszolút megoldásban hisznek, és nehezen tanulják meg, hogy akár két eltérő megoldás – persze a fordítás céljától függően – is helyes lehet. Ennek alátámasztására három példát mutatok be az alábbiakban.

Arntz, Picht és Mayer (2004: 176) a francia és a német bíróságok megfeleltetésének példáján mutatják be, hogy milyen eltérések lehetnek két fogalmi rendszer között. Bár ők maguk nem használják a *funkcionális és fordítási ekvivalens* megnevezést, példáik e két megoldás közötti fordítói döntést illusztrálják. Németországban a bíróságok rendszere az *Amtsgericht*, *Landgericht*, *Oberlandesgericht*, *Bundesgerichtshof*, Franciaországban pedig a *tribunal d’instance*, *tribunal de grande instance*, *cour d’appel*, *cour de cassation* intézményeket öleli fel. A két rendszer ugyan hasonló, az egyes intézmények között azonban lényeges különbségek is felfedezhetőek. Így a fordítónak döntenie kell arról, hogy a két rendszer közötti különbséget vagy hasonlóságot hangsúlyozza-e. Ha a hasonlóságot hangsúlyozza, akkor a fenti intézmények a fordításban megfeleltethetőek egymásnak, azaz funkcionális ekvivalenseknek tekinthetőek. Ezt a megoldást alkalmazta a szerzők által vizsgált szótár is (a táblázat 2. oszlopa). Ha a fordító a különbséget kívánja hangsúlyozni, akkor pedig egy fordítási ekvivalenst kell alkotnia/találnia. Ezt a megoldást alkalmazta a német külügyminisztérium szerzők által vizsgált ajánlása (a táblázat 3. oszlopa). Ez utóbbiak tehát olyan megnevezések, amelyekhez nem kötődik célnyelvi fogalom („hazai” kontextusban értelmezhetetlenek), tehát csak a forrásnyelvi fogalmat írják le, és idegen hangzásuk révén is érzékeltetik, hogy nem „hazai” fogalmakról van szó.

6. táblázat

Példák a hasonlóság és különbség hangsúlyozására

Arntz, Picht, Mayer (2004:176) alapján

FNY-i terminus	Funkcionális ekvivalens	Fordítási ekvivalens
	<i>Cél: hasonlóság hangsúlyozása</i>	<i>Cél: különbség hangsúlyozása</i>
Amtsgericht	tribunal d’instance	tribunal cantonal
Landgericht	tribunal de grande instance	tribunal régional
Oberlandesgericht	cour d’appel	tribunal régional supérieur
Bundesgerichtshof	cour de cassation	cour fédéral de justice

Míg tehát a 2. oszlopban olyan terminusokat feleltetünk meg a német terminusoknak, amelyek a francia rendszer létező fogalmait írják le, addig a 3. oszlop terminusaihoz (*tribunal cantonal*, *a tribunal régional*, *a tribunal régional supérieur*, stb.) nem kötődnek francia fogalmak, azok lényegében csak körülírják,

magyarázzák a német fogalmakat. Ez utóbbi esetben értelemszerűen megoldás lehetett volna a kölcsönzés, azaz az eredeti német terminusok közvetlen átvétele is. Ez még inkább egyértelművé teszi azt, hogy a célnyelvi fogalmi rendszerbe nem illeszkedő, a hazaitól „idegen” terminusokról van szó.

A funkcionális ekvivalens és a fordítási ekvivalens alkalmazására jó példát mutat a gazdasági társaságok összevetése is az egyes országokban. A gazdasági társaságok rendszere ugyanis igen különböző, ezért legfeljebb hasonló gazdasági formákat jelölő terminusokat találunk a célnyelven. Az alábbi példa egyben alkalmas arra is, hogy bemutassa azt az esetet, amikor a fordítónak több funkcionális ekvivalens közül kell döntenie. A példában angol–magyar nyelvpárban vizsgálom meg az angol (és skót, illetve wales-i) jog szerinti *Ltd. (private company limited by shares)* magyar megfelelőjét. Az *Ltd.* definícióját megvizsgálva hamar világossá válik, hogy nincs olyan magyar terminus, amely teljes egyezőséget mutatna az *Ltd.* terminussal. Az *Ltd.* ugyanis egy olyan társasági formát jelöl, ahol a részvényesek korlátolt felelősséggel rendelkeznek (erre utal a *limited by shares*), és a részvények nem kerülnek nyilvánosan forgalomba, azokkal a tőzsdén nem lehet kereskedni (erre utal a *private company*). A magyar társasági jogban nincs olyan cégforma, amely pontosan e definíciónak felelne meg. Van azonban két olyan társasági forma is, amely hasonlóságot mutat e definícióval: a *korlátolt felelősségű társaság* (a korlátolt felelősség miatt) és a *zártkörű részvénytársaság* (a részvények korlátozott nyilvánosságra hozatala miatt). Bár az *Ltd.* magyar megfelelőjeként általában a *kft.* szerepel, a definícióból látható, hogy az *Ltd.* a *zártkörű részvénytársasággal* is hasonlóságot mutat. A *kft.* (mint az *Ltd.* megfelelője) valószínűleg azért terjedhetett el, mert a magyar *zrt.* csak később jelent meg a társasági formák között. A fordító tehát ez esetben egy kettős döntési helyzet előtt áll: döntenie kell egyrészt arról, hogy funkcionális vagy fordítási ekvivalenst alkalmaz, másrészt arról, hogy ha funkcionális ekvivalens mellett dönt, akkor a két lehetőség közül (*kft.* és a *zrt.*) melyiket választja. Ha a fordítási ekvivalens mellett dönt, akkor a legegyszerűbb megoldás a kölcsönzés lehet, hiszen ez éppen idegenszerűsége révén érzékelteti azt, hogy a magyar társasági jogban nem létező, idegen képződményről van szó (Fischer 2010b).

7. táblázat

Példa a hasonlóság és különbség hangsúlyozására
Fischer (2010b) alapján

FNY-i terminus	funkcionális ekvivalens	fordítási ekvivalens
	<i>Cél: hasonlóság hangsúlyozása</i>	<i>Cél: különbség hangsúlyozása</i>
private company limited by shares	korlátolt felelősségű társaság	Ltd.
	zártkörű részvénytársaság	

Hasonló döntést kell hoznia a fordítónak Muráth Judit (2010) példájában, német–magyar–nyelvpárban is. A magyarban és a németben is létezik az egészségpénztár funkcióinak megfelelő intézmény, a németben azonban erre nem az

egészségpénztár, hanem a *Krankenkasse* (azaz magyarul ‘betegpénztár’) a megnevezés. Míg tehát a magyar társadalombiztosítási rendszerben az egészség, addig a németben a betegség jelenik meg hangsúlyos elemként. A német terminus fordítása esetén a fordító tehát ismét az előtt a döntés előtt áll, hogy a magyar rendszerbe illeszkedő terminust választja, vagy tükörfordítással a német fogalom idegenszerűségét hangsúlyozza.

8. táblázat

Példa a hasonlóság és különbség hangsúlyozására
Muráth (2010) alapján

FNY-i terminus	Funkcionális ekvivalens	Fordítási ekvivalens
	<i>Cél: hasonlóság hangsúlyozása</i>	<i>Cél: különbség hangsúlyozása</i>
Krankenkasse	német egészségpénztár	német betegpénztár

Fata Ildikó tanulmányában, amely a *Hauptschule* és *Realschule* reáliákat vizsgálja, szintén e két döntési helyzetet fedezhetjük fel. Ez esetben ismét olyan terminusokról van szó, amelyek nem fedik le teljes mértékben a magyar fogalmi (oktatási) rendszer elemeit. (Ezért is beszél reáliákról a tanulmány.) A tanulmányban vizsgált eredeti és fordított szakszövegekben a *Hauptschule* terminus magyar megfelelőjére a *polgári iskola*, a *Hauptschule* és az *alsó középfokú iskola* megnevezésekkel is találkozhatunk. A fenti gondolatmenet szerint e megnevezések mögött ismét a hasonlóság és a különbség hangsúlyozása közötti döntés húzódik meg. Érdekes ugyanakkor megjegyezni – ahogy erre a hivatkozott tanulmány utal –, hogy ez egy diakrón ekvivalens, hiszen a *polgári iskola* egy már nem létező magyar iskolatípusra utal, amely ezért a fiatalabb generációk számára mégis idegenszerűnek hathat.

9. táblázat

Példa a hasonlóság és különbség hangsúlyozására
Fata (2012) alapján

FNY-i terminus	Funkcionális ekvivalens	Fordítási ekvivalens
	<i>Cél: hasonlóság hangsúlyozása</i>	<i>Cél: különbség hangsúlyozása</i>
Hauptschule	polgári iskola	Hauptschule/ alsó középfokú iskola

A fordításokat általában tekintve a fenti dilemma valószínűleg egyáltalán nem ismeretlen a gyakorló fordítók számára, hisz a fordításelméletben is alapvetően két fordítási stratégiát szokás megkülönböztetni (Fischer 2010b: 120). Az egyik stratégia középpontjában a forrásnyelvi szöveghez való hűség (*foreignising*), míg

a másik stratégia középpontjában a célnyelvi közönség áll (*domesticating*). Míg az előző stratégia az idegenszerűséget hangsúlyozza, addig az utóbbi célja a célnyelvi kultúrába illeszkedés, és ezzel a megértés elősegítése a célnyelvi olvasó számára. Látható, hogy e két stratégia mögött ugyanaz a dilemma – a hasonlóság és a különbség kiemelésének dilemmája – áll (Fischer 2010b). Míg az idegenítő, *foreignising* stratégia (vagy a szemantikai fordítás, a nyílt fordítás, a formális ekvivalenciára törekvő fordítás) a különbséget hangsúlyozza, azaz a fordítási ekvivalensek alkalmazását feltételezi, addig a honosító, *domesticating* stratégia (vagy a kommunikatív, a rejtett, a dinamikus ekvivalenciára törekvő fordítás) a hasonlóságot hangsúlyozza, és ezért funkcionális ekvivalenseket alkalmaz.

A két lehetőség közötti választást azért fontos a fordítójelöltek számára hangsúlyozni, mert a fordításelméletben általában a célnyelvi kultúrába illeszkedő (*domesticating*) fordítási stratégiát tartják követendőnek (Biel 2008). Biel szerint ez különösen a szakszövegek fordítására igaz, ahol néhányan kifejezetten a kommunikáció gátjának is tartják a forrásnyelvi szöveghez hű fordításokat. Ezt a felfogást a szkoposzelmélet is erősítette, hiszen a célnyelvi közönség előnyben részesítése szükségszerűen ezt a stratégiát helyezte előtérbe. Erre az eredményre jutott Fata Ildikó (2012) előbbieken hivatkozott tanulmánya is, amely az eredeti és a fordított szövegekben előforduló fordítási stratégiákat (átváltási műveleteket) vizsgálta. Míg az eredeti magyar szakszövegek az idegenítés (*foreignising*) irányába mutattak, addig a fordított szövegekben inkább a honosítás (*domesticating*) stratégiája volt nyomon követhető.

Vannak olyan területek, mint például a jog, ahol problémás lehet a honosítás, azaz a funkcionális ekvivalensek használata. Ha ugyanis a forrás- és a célnyelvi fogalom különbözik, akkor ez a stratégia (a funkcionális ekvivalens alkalmazása) a hasonlóság hamis látszatát kelti a célnyelvi olvasóban, és így félrevezető is lehet. Ennek ellenpéldájaként Czékman Orsolya (2008) azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy a két tannyelvű matematikaoktatásban használt tankönyveket úgy fordítják németre, hogy csak a forrásnyelvi (magyar) fogalmi rendszert veszik figyelembe. A terminusok fordítása esetében tehát nincs általános iránymutatás arra, hogy a két stratégia közül melyiket kell választani. A helyes stratégia mindig az adott kontextustól, a kommunikációs helyzettől, a célközönségtől és pragmatikai tényezőktől függ, és erről a fordítónak kell döntenie. Ezek az ismeretek tehát elengedhetetlenek egy jóvendő fordító számára.

4.3. Miért nem tudnak egyértelmű választ adni a segédeszközök?

A fenti döntések felelősségét a segédeszközök sem tudják mindig levenni a fordító válláról. Arntz, Picht és Mayer (2004) arra hívják fel a figyelmet, hogy a szótárak gyakran nem következetesek a célnyelvi megfelelők megadásában, mert szinonimaként tüntetik fel a funkcionális és a fordítási ekvivalenseket. Így például az általuk vizsgált szótár a fenti példában a *cour d'appel* funkcionális ekvivalens mellett szerepelteti a *tribunal supérieur* megnevezést, amely azonban egy fordítási ekvivalens. Sarčević (1990) szerint is nagyon gyakori, hogy a

segédeszközök funkcionális ekvivalenseket adnak meg, miközben nem közlik, hogy a két fogalom között csak részleges az ekvivalencia. Šarčević szerint ennek azért van nagy jelentősége – különösen a jogi terminusok esetében – mert egy adott fordítási szituációban elképzelhető, hogy nem a hasonlóságot, hanem éppen a különbséget kell hangsúlyozni. Másképp: a segédeszközben szereplő funkcionális ekvivalens helyett egy fordítási ekvivalenst kell alkotni vagy alkalmazni. Ezért ha a segédeszközök funkcionális ekvivalenseket adnak meg egy forrásnyelvi fogalomra, akkor információt kellene nyújtaniuk arról is, hogy a két fogalom között nincs teljes egyezőség. A fordítónak tehát éppen a segédeszközök esetleges következtelensége miatt kell tudatában lennie a két megoldás közötti különbségnek.

E problémák hátterében az húzódik meg, hogy a segédeszközök készítését gyakran nem előzi meg terminológiai kutatás, így olyan célnyelvi terminusokat is tartalmazhatnak, amelyek valójában nem ekvivalensek (Fóris 2005a; 2006, Muráth 2002; 2006; 2007; Rossenbeck 1994, Šarčević, 1990; 1997). Így ha rendelkezésre is állnak a segédeszközök, a fordítónak akkor is ellenőriznie kell az abban szereplő célnyelvi megfelelőket.

Sandrini (2005: 157) azt is hangsúlyozza, hogy a segédeszközök még a fenti követelmények teljesülése mellett sem adhatnak minden esetre optimális megoldást. Kizárólag a segédeszközökben szereplő információk alapján ugyanis nem lehet az adott szituációtól függő fordítást kidolgozni. A segédeszközök nem tudják megválaszolni, hogy az adott fordítási szituációban melyik célnyelvi megfelelőt kell alkalmazni. Ha a segédeszközök jelzik is a fogalmi különbségeket (a rendszerszintű információkat), a fordítónak ez után még döntenie kell arról is, hogy az adott fordítási szituációnak és kontextusnak megfelelően melyik célnyelvi megfelelőt és stratégiát választja.

5. Összegzés

A tanulmányban azokat a főbb terminológiai alapkérdéseket vettem számba, amelyekkel az oktatók és a hallgatók a szakfordítóképzésben egy-egy szöveg feldolgozása során mindenképpen találkozhatnak. Ha e kérdésekre nincs idő kitérni a fordítástechnika-órák keretében, a terminológiaórák erre kitűnő alkalmat adhatnak. Ezeket a kérdéseket azért tartottam fontosnak e formában rendszerezni, mert a hallgatók fejében is gyakran él az a téves képzet, hogy terminológiával foglalkozni annyit jelent, mint megtanulni egy adott szakterület szakszókincsét. A fenti példák alátámasztják, hogy egy-egy szöveg fordítása során számos olyan (terminológiai) döntési helyzet adódik, amikor nem elegendő egy-egy terminus tudása, hanem különböző lehetőségek, stratégiák közül kell választani, és ehhez ismerni kell e döntések hátterét, következményét is.

A tanulmányban három ilyen döntési helyzetet vizsgáltam. A „terminus vagy nem terminus” kérdésben bemutattam, hogy bár a terminusnak különböző definíciói léteznek, a fordítás szempontjából a kötöttség a legfontosabb kritérium. A legnagyobb kihívást azok a lexikai egységek jelenthetik, amelyek egy adott szöveg szintjén válnak kötötté, és célnyelvi megfelelőjük eltér a szo-

kásos fordítói megoldásoktól. A fordítónak fel kell tehát ismernie azt, hogy míg az egyik szövegben ugyanannak a lexikai egységnek a fordítása kötetlen (nem terminus), addig egy másik szövegben már kötött lehet (terminusként viselkedik). Mivel a terminusok nagy szerepet játszanak a kohézió megteremtésében is, ezért a következtetlen fordítás – azaz a kötöttség figyelmen kívül hagyása – a szöveg érthetőségét is befolyásolhatja. Ezért kell óvatosan bánni a szinonimák használatával, és minden esetben megvizsgálni, hogy használható-e a szövegben az adott terminusnak a szinonimája.

Végül a fogalmi rendszerek különbségeiből adódó döntési helyzeteket vizsgáltam meg. Ekkor egyrészt arról kell döntenie, hogy a fordító a két rendszer közötti különbséget vagy hasonlóságot hangsúlyozza-e, másrészt arról, hogy ha a különbséget hangsúlyozza, akkor milyen eljárásokat alkalmaz. Ezeket a döntéseket pedig értelemszerűen össze kell hangolni az egész szöveg szintjén megjelenő fordítási stratégiával, azaz a *foreignising* vagy a *domesticating* stratégiával. Míg az előző stratégia a fordítási ekvivalensek, addig az utóbbi a funkcionális ekvivalensek használatát feltételezi. A fordítási stratégiák közötti dilemma tehát az adott szöveg terminológiájának szintjén is megjelenik.

Összességében a fordító számára a fenti esetekben különösen az jelent nehézséget, hogy nem feltétlenül egyetlen jó döntés van, hanem különböző megoldások lehetnek, amelyek azonban más-más funkciót tölthetnek be. A fordítónak e különböző funkciókkal kell tisztában lennie. Ehhez kívánt elméleti, az oktatásban is jól felhasználható adalékot nyújtani a tanulmány.

Irodalom

- Arntz, R., Picht, H., Mayer, F. 2004. *Einführung in die Terminologiearbeit*. (Studien zu Sprache und Technik, Bd. 2). Hildesheim: Olms.
- Balogh A., Földesi T. 2008. A minőségügy magyar terminusainak értelmezése. *Magyar Terminológia* 1. kötet. 2. szám. 243–261.
- Cabré, M. T. 2000. Elements for a theory of terminology: Towards an alternative paradigm. *Terminology* Vol. 6. No. 1. 35–57.
- Czékán O. 2008. Matematikai terminusok német–magyar kontrasztív vizsgálata. *Magyar Terminológia* 1. évf. 2. szám. 217–243.
- De Groot, G.-R. 1990. Die relative Äquivalenz juristischer Begriffe und deren Folge für mehrsprachige Wörterbücher. In: Thelen, M., Lewandowska-Tomaszczyk, B. (eds.) *Translation and Meaning*. Part I. Maastricht: Rijkshogeschool Maastricht. 122–128.
- Erdős J. 2004. Terminológia és fordítástechnológia a BME fordítóképzésében. In: Dróth, J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról*. Gödöllő: SZIE GTK. 106–114.
- Fata I. 2008. Funkcionális és fordítási ekvivalensek kontrasztív vizsgálata a magyar–német nyugdíjbiztosítás példáján illusztrálva. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetem GTK. 14–23.
- Fata I. 2012. Német középfokú oktatási intézmények magyar nyelvű ekvivalenseinek korpuszalapú vizsgálata. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetem GTK. 32–45.

- Fischer M. 2010a. Terminológia a szakmai kommunikáció szolgálatában. In: Dobos Cs. (szerk.) *Szaknyelvi kommunikáció*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 51–73.
- Fischer M. 2010b. *A fordító mint terminológus, különös tekintettel az európai uniós kontextusra*. Doktori disszertáció. Budapest: ELTE BTK.
- Fóris Á. 2005a. A terminológiai norma és az ekvivalencia kérdése műszaki szövegek fordításánál. *Fordítástudomány* 7. évf. 2. szám. 41–53.
- Fóris Á. 2005b. *Hat terminológia lecke*. (Lexikográfia és terminológia kézikönyvek 1). Pécs: Lexikográfia Kiadó.
- Fóris Á. 2006. A szótári információk és a szaknyelvi normák viszonya. *Magyar Nyelvőr* 130. évf. 1. szám. 49–59.
- Fóris Á. 2009. Magyar Terminológia. Egy folyóirat indulása. *Magyar Tudomány* 170. évf. 2. szám. 221–226.
- Gerzymisch-Arbogast, H. 1996. *Termini im Kontext. Verfahren zur Erschließung und Übersetzung der textspezifischen Bedeutung von fachlichen Ausdrücken*. Tübingen: Günter Narr Verlag.
- Gerzymisch-Arbogast, H. 1999. Fach-Text-Übersetzen. In: Buhl, S., Gerzymisch-Arbogast, H. (Hrsg.) *Fach-Text-Übersetzen: Theorie-Praxis-Didaktik: mit ausgewählten Beiträgen des Saarbrücker Symposiums 1996*. St. Ingbert: RöhrigUniversitätsverlag. 3–21.
- Heltai P. 1988. Contrastive Analysis of Terminological Systems and Bilingual Technical Dictionaries. *International Journal of Lexicography* Vol. 1. No. 1. 32–40.
- Heltai P. 2004. Terminus és köznyelvi szó. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelvoktatás és szakfordítás 5. Tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatásaiból*. Gödöllő: Szent István Egyetem. 25–45.
- Hubainé Oláh A. 2005. A terminológia oktatásának aktuális problémái. In: Muráth J., Hubainé Oláh Á. (szerk.) *A XXI. század kihívásai a szakfordítóképzésben*. Pécs: PTE KTK. 51–57.
- Károly K. 2007. *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kis B. 2005. Automatikus terminológiakeresés számítógéppel – kísérlet. *Fordítástudomány* 7. évf. 1. szám. 84–96.
- Klaudy K. 2005. Az EU-szövegek „kemény” és „rugalmas” részei. In: Cs. Jónás E., Székely G. (szerk.) *Nyelvek és nyelvoktatás Európa és a Kárpát-medence régióiban. A XIV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. I.* Nyíregyháza: Besenyei György Kiadó. 244–251.
- Klaudy K., Károly K. 2000. The text-organizing function of lexical repetition in translation. In: Olohan, M. (ed.) *Intercultural Faultlines. Research Models in Translation Studies I. Textual and Cognitive Aspects*. Manchester: St. Jerome. 143–160.
- Koltay T., Prókai M. 2010. Terminológiai változások a XX–XXI. századi könyvtárgyományban. *Magyar Terminológia* 3. köt. 2. szám. 269–285.
- L’Homme, M. C. 2005. Sur la notion de terme. *Meta* Vol. 50. No. 4. 1110–1132.
- Muráth J. 2002. *Zweisprachige Fachlexikographie*. (Pécsér Beiträge zur Sprachwissenschaft.) Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Muráth J. 2005. A terminológia oktatása a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán. In: Muráth J., Hubainé Oláh Á. (szerk.) *A XXI. század kihívásai a szakfordítóképzésben*. Pécs: PTE KTK. 81–91.
- Muráth J. 2006. *Szakfordítás és segédesszközök. Válogatott tanulmányok a szakfordítás, a kontrasztív lexikológia, a lexikográfia és a terminológia témaköréből*. (Folia linguae et communicationis 1.) Pécs: PTE KTK.
- Muráth J. 2007. Szakszótárak előkészítő munkálatai. In: Magay T. (szerk.) *Félmúlt és közeljövő*. (Lexikográfiai füzetek 3.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 155–170.

- Muráth J. 2010. Translation-oriented terminology work in Hungary. In: Thelen, M., Steurs, F. (eds.) *Terminology in Everyday Life*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins. 47–61.
- Pearson, J. 1998. *Terms in Context*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins
- Rádai-Kovács É. 2004. Terminológiai kurzus a fordítóképzésben. In: F. Silye M. (szerk.) *Porta Lingua – 2004. A szaknyelvtudás esélyteremtő ereje*. Debrecen: Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum. 265–279.
- Rossenbeck, K. 1994. Enzyklopädische Information im zweisprachigen Fachwörterbuch. In: Schaefer, B., Bergenholtz, H. (Hrsg.) *Fachlexikographie: Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern*. (Forum für Fachsprachen-Forschung 23.) Tübingen: Narr. 133–160.
- Sandrini, P. 1996. Terminologieausbildung im Curriculum für Sprachmittler. In: Fleischmann, E., Kutz, W., Schmitt, P. A. (Hrsg.) *Translationsdidaktik. Grundfragen der Übersetzungswissenschaft*. Tübingen: Günter Narr Verlag. 497–507.
- Sandrini, P. 2005. Debatte aktueller Themen: Rechtsterminologie – Revisited. Rezension zu Eva Wiesmann. 2004. Rechtsübersetzung und Hilfsmittel zur Translation. Wissenschaftliche Grundlagen und computergestützte Umsetzung eines lexikographischen Konzepts. Tübingen: Günter Narr Verlag. *Moderne Sprachen* Vol. 49. No. 1. 147–162.
- Šarčević, S. 1990. Terminological Incongruity in legal dictionaries for translation. In: *Budalex Proceedings*. 439–446.
- Šarčević, S. 1997. *New Approach to Legal Translation*. The Hague: Kluwer Law International.
- Schmitt, A. P. 1994. Die ‘Eindeutigkeit’ von Fachtexten: Bemerkungen zu einer Fiktion. In: Snell-Hornby, M. (Hrsg.) *Übersetzungswissenschaft. Eine Neuorientierung*. Tübingen-Basel: Francke Verlag. 252–283.
- Somssich R. 2012. Ekvivalencia az uniós jog és a nemzeti jog fogalmainak szintjén. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István egyetem GTK. 21–31.
- Temmerman, R. 2000. *Towards New Ways of Terminology Description – The Sociocognitive-Approach*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Trebits A., Fischer M. 2009. *EU English – Using English in EU Contexts with English Hungarian EU Terminology*. Budapest: Klett.
- Várnai J. Sz., Mészáros A. É. 2011. *Fordítókatalusz*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Internetes hivatkozások

- Biel, Ł. 2008. Legal terminology in translation practice: dictionaries, googling or discussion forums? *Skase Journal of Translation and Interpretation* Vol. 3. No. 1. 22–39. <http://www.pulib.sk/skase/Volumes/JTI03/index.html> (2012. október 8.)
- Kocbek, A. 2005. Potential Problems in Using English as a Lingua Franca in Business Communication. In: *Proceedings of the 6th International Conference of the Faculty of Management Koper Congress Centre Benjamin, Slovenia*. 413–424. <http://www.fm-kp.si/zalozba/ISBN/961-6573-03-9/kocbek.pdf> (2012. október 8.)

Források

- Donnellon, A., Gifford, D. 2008. *Cambell and Bailyn's Boston Office: Managing the Re-organization*. Boston: Harvard Business School Publishing.
- Ludger Wößmann, L., Schütz, G. 2006: Efficiency and Equity in European Education and Training Systems. Analytical Report for the European Commission prepared by the European Expert Network on Economics of Education (EENEE) to accompany the Communication and Staff Working Paper by the European Commission under the same title. European Expert Network on Economics of Education (EENEE). <http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/eenee.pdf> (2013. január 4.)

Jegyzetek

- ¹ E kérdés tisztázásának azért van jelentősége, mert az egyes nyelveken és szabványokban a definíciók eltérnek. Míg az ISO-szabvány terminusnak csak a fogalom jelölését (*term=designation*) tartja, addig a német DIN-szabvány terminuson a megnevezés és a fogalom egységét (*Terminus=Benennung+Begriff*) érti (Fischer 2010b: 46).
- ² Ezt az eljárást Arntz, Picht és Mayer (2004: 156) nevezi „megnevezés alkotásának” (*das Prägen einer Benennung*), De Groot (1990: 125) azonban neologizmusokról beszél. Mivel a neologizmus definíciója nem egységes, azért döntöttem a tágabb „megnevezés alkotása” elnevezés mellett (Fischer 2010b: 91).